Izenačenje slovanskih črkopisov.

Mihael Markič — Ljubljana.

SSS
Slovani so Srce Sveta.
N. Županić, iz govora jugoslov. akademskim starešinam, v Ljubljani, leta 1932.

Živimo v dobi, ki je zelo dovzetna za vsakovrstne reforme. Tako je pričakovati, da pridejo tudi slovanski črkopisi na vrsto. Utegnilo bi se pa zgoditi, da se ta reforma izvrši na preozki bazi in bi bili potem na slabšem kakor sedaj. Zato mora biti vsak donos k temu vprašanju dobrodošel.

Ni dvoma, da je izenačenje slovanskih črkopisov mogoče. Saj so slovanski jeziki v teku stoletij manj divergirali kakor pri germanskih in tudi pri romanskih jezikih posamezna narečja. Kot dokaz temu naj navedem samo dejstvo, da sta se med vojno ruski vojni ujetnik, Sibirjak, in slovenski kmet v kratkem času razumela. Bohinjsko slovensko narečje ima še sedaj v premnogih besedah isti naglas kakor ruski jezik: vodà, osà, kozà i. t. d. Taka sličnost jezikov na tako velikanskem ozemlju je unikum na svetu.

Ni pa izključeno, da bodo v prihodnje slovanski jeziki v nagli progresiji šli narazen, kolikor več novih izrazov bo zahtevala hitro napredujoča kultura.

Dve sredstvi bi mogli to divergiranje zajeziti. Negativno: v slovnicah vseh slovanskih jezikov bi morale biti navedene vse tujke in izposojenke, da bi se pisatelji zavedali, katere besede so tujega izvora in katere ne, in bi se onih po možnosti izogibali, če že niso preveč ukoreninjene.

Drugo sredstvo pa je pozitivno. Ustanoviti bi se moral nekak osrednji organ slovanskih jezikoslovcev, kjer bi se določalo novo besedišče za nove kulturne pridobitve v duhu slovanskih jezikov in za vsak narod v njegovem glasoslovnem sestavu. Kajti še živi enoten duh besedotvorbe pri slovanskih narodih.

Skupno odklanjamo nekatere sestavljenke in skupna so sredstva in metode za tvorbo novih izrazov.

To bi bil naš slovanski „esperanto“, a brez umetničenja. Jezik je v socialnem oziru neprimerno večjega pomena kakor denar, in je že vreden, da mu posvečamo več skrbi in ne prepuščamo vse slučaju.

Kako daleč gre skupnost slovanske besedotvorbe, še žive v narodih, za to naj navedem tu, ker za podrobnosti ni prostora, samo nekaj primerov: imena rek in njenih pritokov na vsem širnem slovanskem ozemlju: Zila — Zilica, na Koroškem; Sava — Savica, na Gorenjskem; Mura — Murica, na Štajerskem; Don — Donec, na Ruskem; Volga — Vologda*), istotam.

Potem bi bile nemogoče besede, kakor sloven. „kolodvor", „glasovir", „mirogoj" in druge neslovanske sestavljenke. Dalje: sloven. „točka" z ruskim „o", „uradnik" s češkim „a". Kajti vsak narod bi čital besedo v svoji fonetiki, k čemur bi pripomogel skupni slovanski črkopis, kakor bomo videli v naslednjem. Nadalje bi izginili najmodernejši besedni nestvori, kakor ruski „konsomol" i dr. Ta manija, sestavljati nove besede iz začetnih zlogov večbesednega izraza se je po vojni ne samo v Rusiji razpasla, ampak tudi drugod. To niso besede v pravem pomenu, ampak „rebusi", in velika nevarnost za čistoto jezikov. S temi izrazi se gradi moderen babilonski stolp, in če bo šlo tako naprej, bomo govorili samo še v „rebusih" in govora ne bomo več „umevali", ampak „ugibali". —

Vendar do sedaj še nismo tako daleč. Sličnost slovanskih jezikov na tako velikanskem ozemlju je še vedno unikum na svetu.

Na drugi strani pa ne bi rekel dvakrat, da se motim, ako trdim, da je opažati pri slovanskih narodih neko tendenco, razlike med seboj kolikor mogoče povečati; nikomur v korist. Je to neka posebna miselnost, čisto različna od miselnosti drugih narodov. Tako so na pr. Rumuni že davno opustili cirilico, akoravno je bila bolj prikladna rumunskemu jeziku, samo za to, da so na škodo enopotezne pisave s pomočjo neštetih diakritičnih znakov na zunaj približali svoj jezik italijanskemu. A to je njihova stvar. Po mojem mnenju bi cirilica bolj odgovarjala tudi turškemu jeziku kakor latinica. Imajo namreč na geografsko strnjenem, akoravno obsežnem ozemlju tudi narodi različnega pokolenja dokaj skupnih glasov.

Tako se ni posebno čuditi, da nahajamo pri Slovanih še en unikum: eksistira namreč narod z enim jezikom, dvema imenoma

*) „-da", stara pomanjševalna pripona kakor „-ica". Prim. jagoda, češki: Janda i. t. d. „Volga" z oslabljenim, „Volog-da" z ojačenim vzglasom, etimol. identičen z nemškim „Wolke", sloven. „vlaga". — „Vzglas rabim za nemški „Ablaut", ne Maretićev „prijevoj", ker se mi prav dozdeva, da je Maretić zamenjal korena „vi-" in „vy". Ruski „voj" je nastal iz „vъj" kakor „Tolstoj" iz „Tolstъj" i. t. d.

in dvema črkopisoma — srbohrvatski. Glagolice niti ne omenjam. V koliko je to provzročil poseben historijski razvoj, v koliko tuji vpliv, kateremu se Slovani le preradi vdajajo, nočem tu preiskovati. Sedaj je situacija drugačna. Političnemu ujedinjenju naj bi sledilo tako rekoč tudi ujedinjenje obeh črkopisov. Način, kako to izvršiti, je prva in glavna naloga te razprave.

Pri tem pa ne smemo staviti vprašanja: „ali" — „ali". Ali cirilica ali latinica, ali fonetična ali etimologična pisava. Ta logična napaka je napravila na mnogih kulturnih poljih že veliko zmede. Nekaj primerov: „ali" emisijska „ali" undulacijska teorija; „ali" individualizem „ali" kolektivizem, i. t. d. Prvo vprašanje pri dveh ekstremih mora biti vedno, ali sta združljiva, ali ne. V prvem slučaju je določiti meje enemu in drugemu ekstremu, tako da se doseže nekak „optimum", ki najbolj ustreza svoji nalogi.

I cirilica i latinica ima svoje dobre in slabe strani. Cirilica je enopotezna pisava, med tem ko mnogo črk v latinici s svojimi strešicami ni mogoče pisati v eni potezi. Na drugi strani pa se ne da tajiti, da je cirilica nekoliko okorna zaradi prevelikega števila črt v eni črki, na pr. *ж*, *ш*, *щ*, *м* in dr.

Zato pa ni treba zavreči niti enega niti drugega črkopisa. Po mojem mnenju se doseže „optimum", ako spremenimo nekatere črke v obeh abecedah v toliko, da je prvotna oblika še spoznati in da ista oblika v obeh abecedah ne predstavlja dveh različnih glasov.

To je prav lahko doseči. Te spremembe bi bile pač značilne, a malenkostne, niti tako velike kakor v modernih modnih stilizacijah črk pri obeh abecedah. Potem bi bila razlika obeh črkopisov samo v stilu, kakor je to pri nemški latinici in gotici, ali pri glagolici in cirilici.

Da je to mogoče, evo dokaza! Latinica in cirilica sta potekli obe iz grškega alfabeta. Treba je torej najti samo odgovarjajoče si črke.

Za latinico je ta izvor jasen. Pripomniti je le, da so bile v teku časa nekatere črke diferencirane. Najprvo je iz „c" nastal „g". To že pri Rimljanih. Potem se je „i" diferenciral v „j" in „u" v „v". Najnovejše diferenciacije se nahajajo v angleški slovnici: Otto Jespersen, A Modern English Grammar. Germanische Bibliothek. *ʃ* za š, *ʒ* za ž, *ə* za poluglasnik (mixed vowel), vse enopotezne črke!

Težje je v cirilici nekatere črke istovetiti z grškimi. Spominjam se da je Miklošić pri nekem svojem predavanju omenil: Izvor črke in imena za poluglasnika: *ъ*, *ь* (*jerъ*, *jerь*) ni znan. Pri pregledovanju kratic v grških rokopisih sem slučajno naletel na neko kratico, ki razjasnjuje oboje. Je to kratica za „*ερ*" — na glavo postavljen *rho*.

Tako se piše „ερ“, „περ“ okrajšano: ъ, ѣ ali ѣ. Odtod ь (ь), oblika in ime, v začetku jotovano, po navadi starih Slovanov, prim. *ježь* : : *εχῖνος*, *jelīša* < *elīša* i. t. d. — Tudi ni slučaj, da se je ravno ta kratica rabila za poluglasnika. Iz „*r*“ se rad razvije poluglasnik, kakor v angleščini, in ni izključeno, da se je v takratnem izgovoru to zgodilo že pri Grkih.

Druga zagonetna črka v cirilici je ц, v glagolici ѵ. Oboje je istega izvora: dveh sigem, (ne torej = $\tau + \sigma$). Prvo iz začetne + končne sigme : ς, drugo iz enopotezne skupine dveh sigem : ∽, ∽. Prvi krog se je v glagolici zmanjšal, drugi povečal in odzgoraj pustil odprt. — Tudi tu je vprašanje odprto, ako se nista $\sigma + \sigma$ že pri Grkih, morda v kakem obmejnem narečju, izgovarjala kot $\tau + \sigma$. Da se je enkrat ta skupina izgovarjala kot $\tau + \sigma$, sledi iz tega, ker se je v nekaterih narečjih razvil iz te skupine: $\sigma + \sigma$, v drugih $\tau + \tau$. Možno pa je tudi, da se je $\sigma\sigma$ ponovno spremenil, vsaj dialektično, v $\tau\sigma$, kakor v sanskrtu. Ali pa je bila skupina $\sigma + \sigma$ — littera fortis? Na vsak način najbližja slovanskemu *t* + *s*.

Ч (= *č*) je nastal očividno iz ϙ (*Koppa*). To že sledi iz mesta, na katerem se nahaja v alfabetu. Torej tej črki odgovarja lat. „*q*“. Ako bi se strešica v „*č*“ pomaknila pod osnovno črto na desno: „C_v“ in črka stilizirala v enopotezno, dobimo točno zopet „*q*“.

V poljskem jeziku igra vlogo strešice črka *z*, *cz* = *č*. Tudi tukaj bi imela pomaknitev te črke pod črto isti rezultat. Toda o tem obširneje pozneje!

„ѫ“ je ležeči ξ. To metodo, preobrniti črke, so Grki uporabljali posebno pri notah v glasbi. Je pa mogoče tudi = X s hasto I, torej: >|<, črka, ki je tudi bila znana Grkom. Zato drugo možnost govori bolj oblika glagoliške in armenske črke, gl.: ѫ, arm.: ն.

Opomba: [Zanimiva je sličnost tudi nekaterih drugih glagoliških črk z armenskimi. Arm. ψ — gl. Ш za cir. Б, (ligatura $\mu + \beta$?), arm. ѳ — gl. ѳ za „*z*“. Vendar o tem tu nočem dalje razpravljati, ker bi zašel predaleč in za naš problem prihaja v poštev v prvi vrsti latinica in (graždanska) cirilica.]

Tudi Ш (= *š*) je neka ležeča črka. Manj verjetno: E, bržkone neka starejša oblika za sigmo ali za ssade (= σαμπῖ) ϡ, prevrnjen : ш. Prim. glagoliški : ш!

Povrnimo se k svoji nalogi, zbližati obe srbohrv. abecedi!

Minimum potrebnih sprememb bi bil naslednji:

(Samoumevno ostanejo črke iste oblike in istega izgovora. To so: *a*, *e*, *i*, *o*, *d*, *j*, *k*. Ravno tako lahko ostanejo črke različne oblike

in istega izgovora, kakor f in *ф*, i. t. d.). Spremeniti pa se morajo v eni ali drugi abecedi (ali v obeh) črke iste oblike in različnega izgovora. To so: *b, c, g, m, n, p, u,* (7 črk); ker se v cirilici izgovarjajo, kakor: *v, s, d, t, p, r, i*; v latinici pa kakor: *б, ц, г, м, н, п, у*. — Te spremembe bi lahko prepustil kaligrafom. Vendar hočem pokazati, kako malih diferenciacij je treba za ta namen.

Namesto cir. *ƀ* naj se piše *b* (brez zanke), v lat.: *v*. — Cir. *c* ostane, v lat. *ꞓ* (= *ts*). — Namesto *д*, *g* naj bi se v cirilici rabil *d* kakor v latinici. — Cir. *m* (= *t*) naj se spremeni v *ꙍ*; lat. *m* (= cir. *м*) ostane. — Cir. *n* naj postane *ꙋ* = lat. *ꝑ* (ne *ꝓ*). Torej sprememba v obeh abecedah. — *ꝓ* (ne: *ꝑ*) v cir. ostane, = lat. *r*. — Cir. *u* naj se ukine in namesto njega piše „*i*“ (jota).

V latinici ostane torej pisava:

ƀ (ne: *b*) za cirilovski *б*.
m (ne: *ꙍ*) „ „ *м*.
n (ne: *ꙋ*) „ „ *н*.
ꝑ (ne: *ꝓ*) „ „ *п* (ne: *n*).
u . . . . „ „ *у*

To niso prav za prav nobene novotarije. Vse te varijante so se že uporabljale. Treba jih je samo narediti obvezne.

Cir. „*и*“ naj se zato ukine, ker je poleg „*i*“ odveč in tudi preveč podoben črkama: *n*, *н*; razun tega je „*i*“ enostavnejši.

Na novo pa naj se uvede jat: *ѣ* (*ѣ*), lat. „*ě*“. Predlagal bi za obe abecedi diferenciran *e*, namreč „*ę*“.

Izgovarjal bi se 1.) v ijekavščini, 2.) v ekavščini, 3.) v ikavščini:

dolgi *ě* = *ę̄* kot 1.) *ije*, 2.) *e*, 3.) *i*;
kratki *ě* = *ę* kot 1.) *je*, 2.) *e*, 3.) *i*,

pred vokali tudi v ijekavšči kot *i*. — Torej: *lę̄p*, *dęd*, i. t. d.

Utemeljitev sledi, ko bomo govorili o splošnih načelih dobrega črkopisa.

Pri velikih črkah je diferenciranje še lažje, ker se že v grških in pozneje v cerkovnocirilskih rokopisih nahaja mnogo prehodnih oblik. Na pr.:

Lat. — prehodna oblika — grško

S	S	C
R	Ꝑ Ꝑ	P
P	Π	Π
N	Ꙗ	H

N ima v latinici in v grškem alfabetu isto obliko. Ako bi se v cirilici prečna črta za spoznanje nagnila od leve na desno, to ne bi bila prevelika koncesija, in tudi ne toliko koncesija cirilice latinici, kakor graždanske cirilice cerkovni!

Za slovenski jezik in za ostale slovanske jezike pa je treba radikalnejših sprememb tako v latinici kakor v cirilici. Poprej pa se je treba zediniti o glavnih načelih pravilnega črkopisa.

Po mojem mnenju in prepričanju je prvo in glavno načelo dobrega črkopisa

I. enoumevnost (Eindeutigkeit) pri čitanju.

Ta je potrebna in tudi zadostuje. „Potrebna", z drugimi besedami: izključuje se mnogoumevnost (Vieldeutigkeit); „zadostuje", t. j. odklanja se, kakor se matematiki izražajo, enoenoumevnost (Eineindeutigkeit) kot nepotrebna, akoravno ni v nasprotju z enoumevnostjo.

Enoumevnost dopušča več znakov za en glas. Nasprotno pa ne! Ako bi bilo za več glasov samo en znak, bi bil črkopis mnogoumeven.

Ni pa zoper to načelo, ako en znak predstavlja tipično skupino glasov, ki se v vseh besedah (ni pa treba v vseh narečjih in teritorijih) čitajo na isti način, torej enoumevno. Na pr.: ξ za *к* + *б*, *č* za *t* + *š*, *щ* za *š* + *č*, nemško: *schtsch*, *ѣ* za *ije*, i. t. d.

Enoenoumeven bi bil črkopis, ako bi tudi pri pisanju vsakemu glasu odgovarjal samo en znak. To bi pa ne bila veliko manjša napaka kakor mnogoumevnost. Dosega cilja se brezuspeši na dva načina; ali se stavijo prevelike ovire pred cilj, ali pa se onega, ki je cilj dosegel, pahne preko njega. To usodo ima zelo mnogo, „reform" in tudi „revolucij". — Razun tega sem prepričan, da je enoenoumevnost sploh neizvedljiva. Tudi v istem narečju ima vsaka vas, da, vsak individuj svoj izgovor, ki ga niti gramofonska plošča ne bi mogla točno posneti. — Črke ne predstavljajo posameznih glasov, ampak samo tipičen kompleks glasov. — Motijo se tisti, ki mislijo, da so s „fonetičnim" pravopisom (kakor v hrv. jeziku) dosegli nekako enoenoumevnost. To je samo fikcija. To jih je najbrž napotilo, da so namesto „*ě*" začeli pisati „*ije*" (oz. „*je*"); ne moti pa jih pri tem pisava *đ* namesto *dź*, *č* namesto *tš*, *ć* namesto *tś* i. t. d. Slišim ugovor: to je nekaj drugega! Seveda, a dosledno ni. Angleži tudi pri vokalih često pišejo en znak za dva glasova, na pr. „*y*" za „*ai*", in to je eden izmed primerov, ki jim pri čitanju ne dela nobene težave.

Ali drug primer: „*voz, voza*"; čitaj: *vos, voza*; „*bog, boga*", čitaj: *bok, boga*! i. t. d.

Jaz nikakor ne grajam te etimologične pisave, sem samo zoper nedoslednost, da se v sestavljenih besedah predlogi, katerih pomen še živi v zavesti naroda, ne pišejo isto tako etimologično kakor samostojne besede. Drugače je s predlogi, ki ne živijo več v zavesti naroda, kakor na pr. v besedi „*otrok*". Nihče (razun učenjakov) ne čuti več v „*ot*" starega predloga in v zlogu „*rok*" vzglas od „*rek-*". Zato se je tudi stari „*t*" tega predloga ohranil. — Torej tudi pri vprašanju: „ali etimologiški pravopis ali fonetiški" je srednja pot — optimum. — Da ugodim slovanskemu doktrinarstvu, bi formuliral pravilo tako: Kjer se je ohranil etimologični pomen, tam etimologična pisava; kjer se ni ohranil etimologični pomen, tam ne etimologična pisava!

Kako je glede I. načela z abecedami evropskih jezikov?

Najmanj odgovarja temu načelu angleški jezik, kjer si je treba skoraj za vsako besedo posebej zapomniti izgovor in pisavo (spelling). — Drugi evropski jeziki se bližajo načelu enoumevnosti več ali manj, najbolj slovanske abecede — razun slovenščine. Tu na pr. služi „*e*" kar 5 različnim vokalom. V češčini nasprotuje načelu enoumevnosti samo „*ch*"; v poljščini *cz* (= *č*), *sz* (= *š*). Očividno je v teh skupinah „*c*" oz. „*z*" samo nekak indeks, ne samostojna črka. In vendar se rabi tudi kot samostojna črka: „*c*" za „*ts*", „*z*" za zobni zveneči prepišnik. Kaka zmeda bi nastala recimo v algebri, ako bi se indeks pisal na osnovni črti! Indeks mora z osnovne črte ali navzgor, kakor v češčini (zakaj ne tudi pri „*ch*"?), ali navzdol. Drugače je v nemščini. Tam se „*c*" izven skupin „*ch*", „*ck*" ne rabi kot samostojna črka za samostojen glas. — Zakaj bi ne rabili Čehi namesto „*ch*" : *x* ali x, saj je lat. x isti znak po izvoru kakor cir. *x*. Če ga romanski Španci lahko rabijo za omenjeni glas (nemi goltni prepišnik), zakaj bi tega ne smeli Čehi Slovani! Istotako naj bi Poljaki namesto „*cz*" rabili *q*, namesto „*sz*" : ſ (ſ) in namesto *ż* : *ʒ*. To so varijante, ki jih je Otto Jespersen ustvaril, in ki točno odgovarjajo pisavi indeksa desno pod osnovno črto in spojitvi v enopotezno črko. — Temu zgledu bi lahko sledili tudi Čehi in drugi v latinici pišoči Slovani.

Drugo ne mnogo manj važno načelo dovršenega črkopisa je II. načelo e k o n o m i j e.

Je to nekak protičinitelj (antagonist) k prvemu in pomeni, da se ima število znakov omejiti na najmanjši možni obseg. Nepotrebni znaki naj se eliminirajo. Tako sta v cirilici dva znaka za *i*: „*i*" in „*u*" nepotrebna, ker nista utemeljena niti v različnem izgovoru v različnih narečjih niti nista naslednika dveh različnih glasov v starem jeziku.

Sem spadajo pisave v francoščini: *ca, co, cu, ce, ci*; čitaj: *ka, ko, kü, se, si.* Podobno v italijanščini in dr. To nikakor ne nasprotuje I. načelu, ker je ta modifikacija izgovora enoumevno določena od sosednih vokalov. In res ne dela ta različni izgovor iste črke Francozu niti najmanjše težave.

V slovanskih jezikih je pa to neizvedljivo. Goltniki se tu namreč spreminjajo pred *e* in *i* na dva načina. Pred indoevr. „*ī, ĭ, ĕ*“ se spreminjajo gotniki v šumnike, ravno tako pred indoevr. *ē*, samo da se ta vokal pri tem sam spremeni v „*a*“. Pred *ĕ* in *ī*, ki sta nastala iz indoevr. *oi̯, ai̯*, pa v sičnike (izuzemši češki *ch* in poznejše analogije)! Za to bi bila pisava po francoskem načinu dvoumevna.

Drug primer. Poluglasnik v nemščini in slovenščini. — V nemščini je enoumevno določen od sosednih glasov, od naglasa in od mesta zloga v besedi, na pr. nehmen, Lehrer, einem, Tafel i. t. d., povsod v zadnjem nenaglašenem zlogu pred *l, m, n, r* — poluglasnik. Jespersen ga zaznamuje z „*ə*“. Slovenščina tu ne more posnemati nemščine; kajti v slovenščini nahajamo ta glas kot naslednika starosl. poluglasnikov i v naglašenih i v nenaglašenih zlogih in pred vsakim soglasnikom, na pr. *pə̀s, lonəc* i. t. d. Poleg tega ga štajersko narečje izgovarja drugače, namreč tako kakor Čehi. — Kar je torej za nemščino umestno, to za slovenščino ni umestno. Najbrž je na pisavo „*e*„ za „*ə*“ kolikor toliko vplivala nemščina.

Zoper II. načelo grešijo najbolj Poljaki s svojo velikansko potrato nepotrebnih črk. A tudi Čehom po tem principu ne bi bilo treba pisati strešice nad „*r*“ pred „*i*“, kakor je ne pišejo pri *n, t, d.* Istotako ne pred ε (naslednikom starosl. ę), na pr. *ŕěd* namesto *řád.* — V srbohrvaščini bi po tem principu smel stati na koncu besed, tudi v sestavljenkah in pred priponami, „*l*“, a bi se čital „*o*“. Na pr. „B*ę*lgrad“, „pisal“, „gostilna“; čitaj: Beograd, pisao, gostiona i. t. d.

Samo po možnosti se je držati zadnjih dveh načel, ki sta bolj estetskega in psihološkega značaja.

III. načelo lahkega, lepega in ne preveč zamudnega pisanja.

To je domena ne toliko jezikoslovcev kakor kaligrafov. Po tem načelu bi med drugim pisane (kurzivne) črke morale biti enopotezne. Preveč zamudne črke so tudi *k, m* i. dr. Namesto *k* bi se pisalo 2 (zadnji 2 črti, nekoliko stilizirani), namesto *m*: ? Vendar to ni tako važno.

IV. načelo čim lažje percepcije črk.

Tukaj ima glavno besedo eksperimentalna psihologija. Glavno bi bilo: črke ne bi smele biti preveč komplicirane, vse bi se morale med seboj značilno razločevati in zavzemati približno isti prostor.

Najbolj bi odgovarjal temu načelu črkopis, kjer bi bili vsi goltniki enako karakterizirani, ravno tako zobniki, i. t. d.

Tudi zvenečnost oz. nemost bi se morala povsod enako označiti. Potem bi pa morali popolnoma prelomiti s tradicijo in osnovati vse na novi podlagi.

Vsa ta načela sem skušal upoštevajoč ob enem historijski razvoj slovanskih jezikov, oživotvoriti v naslednji slovanski abecedi v dveh slogih: v zapadnem ali latinskem slogu in v vzhodnem ali cirilskem slogu.

Pri tem sem se strogo varoval, prevzeti kaj neorganskega ali kako odmrlo nepotrebno starino, ako ni utemeljena v sedaj živečih narečjih in bi se iz teh dala zopet rekonstruirati.

Samo ob sebi umevno je, da s to abecedo nočem vplivati na jezik, na izgovor ali slovnico posameznih slovanskih narodov, ker smatram jezik za živ organizem v smislu Darwinove teorije.

Pač pa sledi iz črkopisa samega vpliv na pravopis slovanskih jezikov.

Pisali bi vsi z isto abecedo, izgovarjal pa vsak po svoje.

Slovanski črkopis.

	Črke v latinici.				Črke v cirilici.			
	Tiskane.		Pisane.		Tiskane.		Pisane.	
1)	A	a	*A*	*a* 1)			isto.	
2)	B	b	*B*	*b*	Б	б	*Б*	*б*
3)	V	v	*V*	*v*	В	в	*В*	*в* 2)
4)	Г	г	*Г*	*г*	Г	г	*Г*	*г*
5)	D	d	*D*	*d*	Д	д	*Д*	*d* 3)
5, 1)	Đ	đ	*Đ*	*đ*	Ђ	ђ	*Đ*	*đ*
					ڣ	ڣ	*ڣ*	*ڣ*
					(Ъ	ъ)	*(ъ)* 4)	

6)	Е е	Є є				isto.
6, 1)	Ę ę	Ꜥ ę (ě)	isto			(Ѣ ѣ)
6, 2)	Є є	Є є (ę)	„	(Я я	Я я)[5]	
6, 3)	—	ə ə				isto.
6, 4)	—	ɔ ɔ [6]				isto.
6, 5)	.....	.....	Э э	Э э [7]		
7)	Z z	Z z	З з	З з (ne: ʒ)		
8)	Ʒ ʒ	Ʒ ʒ (ʒ)	Ж ж	Ж ж (ʒ)		
9)	І і	І і (u)				isto.[8]
9, 1)	У у	У у (ı)	—			ы (ı)
10)	J j	J j (y)				isto.
11)	К к	K k (ɔ)				isto.
12)	L l	L l	Л л	Л л		
12, 1)	Ꞿ ꞿ	Ꞿ ꞿ	Ꞿ ꞿ	Ꞿ ꞿ		
12, 2)	L̥ l̥ [9]	L̥ l̥	L̥ l̥	L̥ l̥		
12, 3)	L̈ l̈	L̈ l̈	L̈ l̈	L̈ l̈		

	Ľ ...	.....	Л̓ ...	.....	
	Ľ ...	.....	Л̓ ...	.....	
12, 4)	Ľ. Ľ Ľ,	.....	Л̓ Л̓ Л̓,	.....	10)
13)	M m	M m (ə)	M м	M м	
14)	N n	N n (ne:n)	Н н	N n (н)	
14, 1)	Ņ ņ	N ņ (ň)	Ҥ ҥ	N ꙋ	
15)	O o	O o		isto.	
15, 1)	Ȯ ȯ	O o (ǫ) 11)		isto.	
16)	P p	P p (ne:p)	П п	П п	
17)	R r	R r	Р р	P p (ne:p)	
17, 1)	Ŗ ŗ	R ŗ (ř)	Ꝑ ꝑ	P ꝑ	
17, 2)	Ṛ ṛ	R̃ ꙋ	Ꝑ̣ ꝑ̣	P ꙋ	
17, 3)	ř, ṛ, ṛ;	ř, ṛ, ṛ		kakor pri 12, 3)	
18)	S s	S s	C c	C c	
19)	Ꞩ ꞩ	S (ſ) (š)	Ш ш	Ш ш	

19, 1) Ѕ ѕ Ѕ ѕ (ф) Щ щ Щ щ

20) Т т Т т Т т (ne: т)

20, 1) Ҭ ҭ Ҭ ҭ (ć, č) Ѣ ѣ Ѣ ѣ

Ҭ ҭ Ҭ ҭ

(Ѣ ѣ Ѣ ѣ) 12)

21) U u U u Ꙋ ꙋ Ꙋ ꙋ (ne: ꙋ)

(У у)

22) F f F f Ф ф Ф ф

23) X x X x (x) 13) isto.

24) Ꙗ ꙗ Ꙗ ꙗ 14) Ц ц Ц ц

25) Ꙗ ꙗ Ꙗ ꙗ (č) Ч ч Ч ч 15)

26) V ruščini Ю ю 16) za franc. *u*, nem. *ü*.

27) Ꙗ ꙗ v srb. cirilici za *dž*.

Ѳ ѳ in Ѵ ѵ, ravno tako И и in Ѝ ѝ naj se ukinejo. —

V oklepajih so event. varijante.

Odgovoriti je še na vprašanje, kako naj se pišejo neslovanski glasovi v besedah tujih jezikov.

Sta dva načina: ali obdržati tuji pravopis in event. v oklepajih označiti izgovor ali samo poslednje, kakor v ruskem in srbskem pravopisu. Zato ima cirilica nekaj črk samo za tuje glasove. Srbski črkopis: џ za *dʒ*, ruski э na nejotovani *e*, ю za preglas *ü*. Vprašanje je, ali ne bi kazalo privzeti še *h* in *g* samo za tuje glasove, „*h*“ za spiritus asper, nemški in angleški *h*, „*g*“ za zveneči goltni zapornik zapadnih jezikov. To vprašanje puščam odprto.

Samo še nekaj opazk! — Rusi pišejo za nemški „*h*“: „г“. torej ravno tako kakor za nem. „*g*“. „Herder“ je Гердер tako kakor „Goethe“: Гете. — Celo slovensko ime „Hribar“ sem nekoč čital v ruskih časopisih „Грибар“ namesto „Хрибар“!

V slovenščini nimamo glasu, ki ga nemščina zaznamuje s „*h*“. Zato se v besedah, prevzetih iz nemščine, ta glas kratkomalo izpušča. Primeri „ofcet“ iz „hochzît“, „Adrgas“ (vas na Gorenjskem) iz „Hadergasse“, „Grosuplje“ (dial. izgovor tudi „Grasúplje“) iz „Grashübel“, bavarski izgovor (ali tudi kočevski, mi ni znano): Gros(h)upəl“. Glede „*u*“, „*p*“ prim. Prule—Brühl, pruka—Brücke, Pungrat—Boumgarte!* Tudi slovenski „*g*“ ne odgovarja popolnoma nemškemu „*g*“, vsaj ne v vseh narečjih. Goriško narečje izgovarja „*g*“ kot zveneči goltni prepišnik in se s tem približuje češčini. [Tudi v drugih ozirih tvori to narečje nekak prehod k češčini, na pr. ɛ (naslednik starosl. nosnika ę) je v goriškem narečju: *i̯a*, kakor v ruščini in češčini. Nov dokaz za pravilnost jezikovne valovne teorije.]

Tako bi torej vsaj ogrodje slovanskih črkopisov (to, kar se piše na osnovni črti) postalo enotno. Znake za dolžino, za naglase in druga diakritična znamenja, ki se pišejo nad osnovno črto ali pod njo, bi vsak slovanski jezik določil po svoje. Tako bi se za znak dolžine v češčini in poljščini, kjer je naglas vezan na izvestne zloge in ga torej ni treba pisati, kakor do sedaj v češčini zaznamoval z akutom; v jugoslov. jezikih z vodoravno črto.

Tako bi se v češčini ɛ́ čital kot *i̯a*, na pr. *rɛ́d*, čitaj: *řád*: ɔ́ kot *ou*, ɔ kot *u*. V poljščini bi bil ɛ : *i̯ę*, ɛ́ : *i̯ą*, ɔ : *ę*, ɔ́ : *ą*, na pr. bɔdɔ. bɔdete, bɔdɔ́, čitaj: *będe*, *będziecie*, *będą*; a v češčini iste besede:

* (Na neki karti sem našel na kočevskem ozemlju vas Grashübel, t. j. trata. „Hübel“ je pomenjalo: grič. Ko se Nemci niso več zavedali tega pomena, so spremenili ime v Großlupp! Tako se je zopet enkrat zgodilo, da so Slovenci zvestejše ohranili nemške glasove, kakor Nemci sami.)

budu, budete, budou. — „Rěd“ bi se torej pisal namesto poljskega rząd, češkega řád [ruskega rjad in jugosl. red].

Opazke k slovanskemu skupnemu črkopisu. Kratice: *r*, rusko; *p*, poljsko; *č*, češko; *sl*, slovensko; *sld*, slovenski dialekt; *sh*, srbohrvatsko; *shd*, srbohrvatski dialekt; *b*, bolgarsko.

[1]) Zgornji polukrog v lat. krajši kakor spodnji, da se razločuje od cir. в, kjer naj ostaneta oba polukroga enaka.

[2]) *b* brez zanke, da se razločuje od lat. *ƀ*.

[3]) Oblika *g* naj se opusti.

[4]) Gl. opazko pod 12.

[5]) ѧ samo za naslednika starosl. ę; v primerih kakor „новая“ je pisati: новаја.

[6]) ə-naslednik starosl. ь.

ɔ „ „ ъ. Gl. tudi opazko 12.

[7]) V ruskem in poljskem jeziku za tuji nejotovani *e* in v ruskem za „этот“.

[8]) ι in ı sta event. varijanti za češki *i* in *y*, ruski *i* in ы. V ruščini bi se pisal z ozirom na razvoj slovanskih jezikov za šumniki ι kakor do sedaj, akoravno se izgovarja kot ı; za goltniki pa dosledno ı, akoravno se izgovarja kot ι, da ostane pisava v skladu z drugimi slovanskimi jeziki in ker je po sosednih glasovih enoumevno določen. Samo v poznejših analogijskih tvorbah naj bi se pisal „ι“, kakor v velevnikih: пекι (slov. peci), бр҃гι, i. t. d.

Dokler se ne sprejme ı (narobe obrnjen *i*) za češki *y*, je treba razločevati češki y (brez zanke) in cir. ꙋ (z zanko), tiskano: ꙋ.

[9]) Tiskane črke ni treba da bi bile enopotezne. ḷ je znak oz. kratica za naslednje glasovne komplekse: *pḷny* za *č. plný*, sl. *poṷna* (fem.), sh. *pun*, r. *polnyj*, p. *pełny*, b. *plъn*. V češčini bi bilo morda še razločevati *l̠* pred zobniki v zaprtih zlogih, na pr. *ql̠n* = *člun*, *sl̠nce* = = *slunce*. Tudi v slovenščini je v teh slučajih izgovor nekoliko drugačen kakor sicer, prim. *sl̠nce* = *sonce*, *ql̠n* = *čon*.

[10]) Event. kratice za naslednje tipične komplekse, nasledujoče predslov. komplekse: *el* + *kons.*, *ol* + *kons.*, *er* + *kons.*, *or* + *kons.*, tedaj r. *ele*, *olo*, *ere*, *oro*; p. *le*, *lo*, *re*, *ro*; č. v začetnih zlogih kakor p., sicer kakor v jugosl. jezikih: *lě*, *la*, *rě*, *ra*. Na pr. *γ'l'va:* r. *γolova*, *γl'va:* p. *glowa*; *γl'va:* č. *hlava*, jugosl.: *glava*, i. t. d. Rusko večinoma *'l'* namesto *'l'*, cf. *молоть*, *молоко*, shd. *mlijeko*, č. *mléko*, *mlíko*, p. *mleko*. Vendar *пѣна* = *pelena*.

[11]) Naslednik starosl. nosnika ǫ, na pr. *rθka*, r. č. sh. *ruka*, sl. *roka*, b. *rъka*, p. *rękа*. Dolgi ǫ́ : č. *ou*, p. *ą*.

[12]) Sta dva izvora in stopnji palatalizovanja:

1. *kons.* + *j* + vokal,
2. *kons.* + *i*, *ь*.

Pri *t* in *d* se v č. p. in r. razločujeta.

V jugosl. jezikih in narečjih palatalizovanja po 2. načinu ni, torej ni treba tu posebnih znakov.

V č. p. r. služita 1. načinu palatalizovanja: д, т — Д Т oz. Ђ, Ћ (srb. *ђ*, *ћ*), 2. načinu: *d'*, *t'* — *dь*, *mь*, ali samo tam, kjer ni v soseščini palatalizujočega vokala, torej pred vsem na koncu besed; na pr. č. *smrt'*, r. *смэрть* (*смрть**) — Poljaki bi pisali pred *e* in *i* nam. dosedanjega *c*, *dz* seveda: *t*, *d*, po II. načelu. Saj se celo Danci ni malo ne pomišljajo pisati „Tivoli" in izgovarjati Tsivoli; o lat. izgovoru laudatio — laudatsio niti ne govorim. —

V ruščini, ki je sprejela veliko izrazov iz staroslovenščine*, bi bilo treba tudi pri 1. načinu razločevati znake za pristno ruskega naslednika *t*+*j*, *d*+*j*, in za staroslovanskega. Ruski: Ц, Ч (*щ*), starosl. Д, Т.

[13]) „*x*" za č. „*ch*", sl. „*h*".

[14]) *C* *c*, da je razlika od cir. *C* *c*.

[15]) Primerjaj razliko med *ř* (*r*) in cir. *ч* (=*č*)!

[16]) „*ю*" naj se piše v r. samo za francoski *u*, nemški *ü*. V slovanskih besedah naj se piše *ву*, *ру*, *ну*, *ну*!

Odprto puščam tudi vprašanje, ali naj se uvede znak za kontrakcijo, morda: ^. V nekaterih slovanskih jezikih bi bilo to koristno. V č. jeziku na pr.: *prître*l, *znamenî*. V sloven. na pr.: *„pod lîpô, (ta) stârâ* (die Alte), *acc. lípo*, nedoločna oblika: stára (eine Alte).

Sicer so ti kontrahirani vokali, če so nenaglašeni, postali ravno tako kratki kakor nekontrahirani, vendar so zapustili odločen sled. Predtegnjeno (potisnjeno) naglašeni vokal v izrazih *„pod lîpô, (ta) stârâ* je znatno krajši in krepkejši kakor na pr. v besedah: *večêr*. Imamo torej dvoje predtegnjenih naglasov v slovenščini: krepki predt. (znak naj bi bil ^ z ostrim kotom) in šibki predt. (znak: ⌢ s topim kotom). —

---

* [R. *p̲* event. kratica za *эр*, kakor *p̥* za *ɔp*].

** [Pod izrazom „staroslovenski" razumem takozvano cerkveno slovenščino. Starobolgarščina ni bil slovanski jezik. Govoril se je nekoč tam za Volgo, a iz njega se je ohranila v novobolgarščini samo beseda „Bolgar". Narod sam se je imenoval „Sloveni ili B̥lgari".]

Koristno bi bilo, vsaj v jezikoslovnih razpravah, zaznamovati tudi stari naglas (znak: ˙, pika nad črto), ki se je v narečjih, na pr. v bohinjskem sl. narečju, še ohranil in ki je tudi zapustil lahko spoznavne sledove. Na pr.: *osȧ, kozȧ, orȧl, oknȯ, ȯkna* (*pl.*), *vėqêr*, i. t. d.

Tako bi lahko odpadlo posebno znamenje za odprti in zaprti *e* in *o*, kakor ga ima francoščina za *e* (*é- e fermé, è- e ouvert*).

Čudim se, da dosedaj noben slovenski slovničar ni zapazil razlike med krepko predt. in šibko predt. naglasom. Za moje uho je ta razlika, vsaj v gorenjskem izgovoru (Kranj i okolica) brez najmanjšega dvoma enako čutljiva, kakor pri katerihkoli drugih dveh naglasih.

V sh. jeziku bi seveda naglasi ostali nespremenjeni.

Pripravljen sem na različne ugovore. Na en ugovor, ki ima na prvi pogled res nekaj zase, naj že tu odgovorim.

„Kako bodo pisali ta črkopis neuki ljudje, ki niso študirali slavistike?“

Odgovor: Neuki ljudje ali sploh ne pišejo, ali pa tudi sedaj pišejo proti pravopisu.

Zakaj pa angleščino, ki s svojo mnogoumevnostjo in kompliciranostjo niti od daleč ne vzdrži primere z novim slovanskim črkopisom, lahko pravilno pišejo tudi negermanisti? Zato, ker pišejo, kakor so v i d e l i napisano, in ne po posluhu. Človek je, kakor pravi Nemec, ein Augentier. On zaupa bolj očem kakor ušesom. Dvomim, ako je mnogo najti ljudi, pri katerih bi akustični spomin prevladoval optičnega. Torej treba samo, da pisatelji pišejo pravilno. Te pa vendar ne bo šteti med neuke.

Še nekaj primerov:

R. *b'r'γ*, p. *br'γ*, č. *br'γ*, za r. *берег*, p. *brzeg*, č. *břeh*, shd. *brijeg*, sl. *breg;*

bẹ̄da, shd. *bijeda*, p. *biada*, č. *bída*.

dẹd, č. *děd*, shd. *djed*, p. *dziad*, sl. *ded*.

roðen, sh. *рођен*, sl. *rojen*, č. *rozen*.

moʂe, sh. *more*, sl. *morje*, (*r* + *j*, 2 glasova!), č. *moře*.

r. *γ"rd*, p. *γr'd*, č. jugosl. *γr'd*; za r. *gorod*, p. *grod*, č. *hrad*, jugosl. *grad*.

γrad, za č. *hrád*. (Hagel), p. *grad*, r. b. sh. *grad*. Beseda ni nastala iz **gordı*

vl̥k; č. *vlk*, sl. *vo̯uk*, sh. *vuk*, r. *volk*, p. *wilk*, b. *vlъk*.

koṇ; č. *kón*, nam. *kůň*.

mɵʒ, sl. *mož*, sld. *m"ož*, r. č. sh. *muž*, b. *mъž*, p. *mɵ́ʒ*, čitaj *mąż* iz *mɵʒ* (*męż*).

pot, č. p. *pot'* = č. *pouť*, p. *pąć*, r. *путь*, čitaj *puť*, sld. *p"ot*, b. *pŭt*.

muxa, č. *múxa* = *moucha*, r. *муха*.

γospodaʂ, sl. *gospodar*, č. *hospodář*.

γospodaʂa, sl. *gospodarja*.

svẹ̄ʈa, b. *cbẹʈa* = *svěšta*, shd. *svijeća*, r. sl. *sveča*, sld. *sve'ča*, p. *świeca*, č. *svéʈä* = *svíce*.

štuka, č. *štüka* = *štika*, r. p. *щука*, *szczuka*, *ščuka*.

lovəc, sl. *lovec*, izg. *lovъc*; sh. *lovac*, č. *lovec*.

listje, = sl; sh. *lišće*.

r'zum, č. *rozum*, jugosl. *r'zum* = *razum*.

Mislim, da ti podatki zadostujejo in da je s tem omogočeno Slovanom, tudi tistim, ki tu niso bili imenovani, v vseh, tudi tu neobravnavanih slučajih* svoj sedanji pravopis prilagoditi novemu.

Posebni znaki v posameznih jezikih bi bili dovoljeni samo izven osnovne črte. — Tako na pr. v češčini dva preglasa: *ä* in *ü*. Tako bi bilo ogrodje črkopisov povsod enako.

Primeri: č. *mɵz*, *mɵzä*, *mɵzü*; čitaj: *muž*, *muže*, *muži*.

Tudi abecedni red naj bi bil enoten.

To bi bil torej praktičen občeslovanski črkopis na historijski podlagi. — Za fonetično pravilen opis glasov, ki ne pride drugod v poštev kakor v znanstvenih spisih, ta črkopis seveda ne zadostuje, kakor tudi ne noben drug črkopis oz. pravopis, akoravno se imenuje „fonetičen".

Tu je za vsak glas potrebna cela vrsta znakov; cf. Otto Jespersen, A Modern English Grammar.

Zopet drugo vprašanje je, v kolikem obsegu naj bi sprejeli različni slovanski jeziki ta črkopis. — Ali naj se v jugosl. jezikih zopet uvede y, akoravno se v izgovoru ne razločuje več od *i*? Ali v češčini *ə*, *ɔ*, poleg *e*, akoravno se ti vokali enako izgovarjajo? Dasi v izgovoru ni več razločka, pa je razloček v drugem oziru. *ə*, *ɔ* je takozvani gibljivi *e*, na pr. *ſvə ſvcə* za švec, ševce. V jugoslov. jezikih zopet se pred y goltniki ne spreminjajo. Z uvedbo teh črk bi se torej samo dotična slovniška pravila zenostavila.

---

* [Tako bi utegnil nastati dvom, kako pisati sh. „*crn?*" Ali 1. *qrn*, ali 2. *crn* ali 3. morda s kako novo variacijo za *q* morda *q̇*? Jaz bi bil po II. načelu odločno za prvo pisavo, ker je po sosednem *r* modificirani izgovor enoumevno določen, in ker je pisava v skladu z drugimi slovanskimi jeziki. Nekaj druzega je (po izvoru): „*crkva*"; tu seveda цр̥ква.]

Sicer pa je ta razprava samo nekak poskus, brez pretenzije, da se predlagana reforma takoj, brez spremembe in v popolnem obsegu uveljavi. Podati sem hotel samo neke smernice za reformo slovanskih črkopisov in s tem pripomoči, da se pri reševanju tega problema najde — optimum.

Résumé: Un alphabet slave comun.

CCC
Словени -- Срце Света.
Les Slaves sont le coeur du monde.
(Niko Županić, à l'allocution aux anciens membres des associations universitaires yougoslaves, à Ljubljana, 1932.)

L'auteur montre comment il est possible d'unifier les alphabets slaves par de petites modifications des caractères slaves, romains et cyrilliques. Dorénavant il y aurait une différence entre les caractères romains et cyrilliques seulement dans le style des lettres, de même comme il y a une différence, dans la langue allemande, entre les caractères romains et allemands. Ainsi toutes les langues slaves auraient un alphabet commun, mais chacune sa propre prononciation. Bien simple serait surtout l'unification des caractères croates (romains) et serbes (cyrilliques).

Ce problème a donné lieu à la définition des principes généraux d'un bon alphabet:

1° Le principe de l'univoque à la lecture. La diversité des caractères peut être plus grande que celle des sons. L'uniunivoque (la conformité absolue), c'est-à-dire le même nombre des caractères et des sons, n'est pas nécessaire ni exécutable. Le caractère représente seulement des ensembles typiques des sons et non des sons individuels.

2° Le principe de l'économie: il ne faut employer que des caractères absolument nécessaires.

3° Le principe esthétique.

4° Le principe (psychologique) de la plus facile perception des caractères.

Enfin il faut aussi mentionner quelques nouveautés: l'origine du nom et de la forme des demi-voyelles dans l'alphabet cyrillique l'origine des caractères glagolitiques pour „ts"; quelques étymologies, etc.

Ljubljana le 21 janvier 1932.